

اسرار التوحيد

في مقامات الشيخ ابي سعيد

تصحيح: احمد بهمنيار

تأليف:

محمد بن المنورين ابي سعيد بن ابي طاهر بن ابي سعيد بن ابي الخير

به انضمام

رسالة حورائيه

تأليف عبدالله بن محمود شاشي معروف به خواجه احرار

سرشناسه	: محمد بن منور، قرن ۶ ق.
عنوان قرارداد	: اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید
عنوان و نام پدیدآور	: اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید / تألیف محمد بن المنور بن ابی سعید بن ابی طاهر بن ابی سعید بن ابی الخیر / تألیف عبدالله بن محمود شناسی معروف به حواجه احرار تصحیح احمد بهمنیار، به انضمام رساله حورائیه نوران: دنیای کتاب، ۱۳۸۷.
مشخصات نشر	: ۲۶۸ ص.
مشخصات ظاهری	: وضعیت فهرست نویسی : قبا
وضعیت فهرست نویسی	: عنوان دیگر : حورائیه.
عنوان دیگر	: موضوع : ابوسعید ابوالخیر، ۲۵۷ - ۳۲۴ ق.
موضوع	: موضوع : نثر فارسی -- قرن ۶ ق.
موضوع	: موضوع : مصوف.
شناسه افزوده	: احرار، عبدالله بن محمود، ۸۰۶ - ۸۹۵ ق.
شناسه افزوده	: بهمنیار، احمد، ۱۲۶۲ - ۱۳۴۴، مصحح
رده بندی کنگره	: ۱۲۸۷ م۲۵ الف/۸/۸۲۷۸ BP
رده بندی دیوبی	: ۲۹۷/۸۹۲۲
س شماره کاتالوگ ملی	: ۱۳۲۹۸۶۵

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

نام کتاب : اسرار توحید (فی مقامات الشیخ ابی سعید)

تألیف : ابوسعید ابوالخیر

تصحیح : احمد بهمنیار

ویراستار : علی اصغر عبدالحی

ناشر : دنیای کتاب

نوبت چاپ : اول

تیراژ : ۱۱۰۰ نسخه

تاریخ نشر : ۱۳۸۹

لینتوگرافی : رویداد ۳۳۹۰۲۸۵۸

چاپ : ولی عصر

۵۵۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۳۴۶-۲۵۴-۳

تهران : میدان بهارستان ، روبروی وزارت ارشاد، پلاک ۲۲

تلفن : ۳۳۹۵۱۸۴-۳۳۹۵۲۵۷۵

«فہرست»

۵	مقدمہ
۱۱	مقدمہ ی ژوکوفسکی
۲۳	دیباچہ ی مؤلف
۳۳	باب اوّل / در ابتدا حالت شیخ
۷۱	باب دوّم / فصل اوّل
۱۹۳	فصل دوّم
۲۳۷	فصل سوّم
۲۷۵	فصل سوّم (چهارم) فوائد نفاس
۳۱۱	دعوات
۳۱۵	نامہ ہا
۳۱۹	ابیات پراکنده
۳۲۵	باب سوّم / فصل اوّل
۳۳۱	فصل دوّم
۳۳۷	فصل سوّم
۳۶۵	رسالہ ی حوائیہ

به نام خدوند بخشاینده مهربان

مقدمه

کتاب اسرارالتوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید به حدی مشهور و مزایا و محسنات لفظی و معنوی آن به طوری معلوم و مسلّم است که ما را از توصیف مستغنی می‌دارد. بهترین معرف کتاب مزبور خود کتاب است که از نظر خوانندگان محترم می‌گذرد.

این کتاب را مستشرق روسی (والنتین ژوکوفسکی) در سال ۱۹۸۸ میلادی مطابق با ۱۳۱۷ هجری قمری به طبع رسانیده است، ولی نسخ آن در مدت سی و چند سال تمام و اخیراً به قسمی نادر و کمیاب شده بود که جز به تفحص و تجسس بسیار و تأدیه قیمت گزاف به دست نمی‌آمد و طالبان آن اغلب از وصول به مطلوب محروم و بلکه مأیوس بودند.

به جهات فوق عده‌ای از معارف خوان‌ها که اخیراً در صدد نشر قسمتی از آثار ادبی و علمی فارسی برآمده‌اند، طبع این کتاب را لازم دانسته و آن را بر طبع آثار دیگر که در نظر دارند مقدم داشتند و به طرز و اسلوبی که ملاحظه می‌شود و امید است که مطبوع و مقبول افتد، به طبع رسانیدند.

مزایا و محسنات کتاب و وصف نسخ خطی آن که مبنای اولین طبع می‌باشد در مقدمه‌ی که ژوکوفسکی به زبان روسی بر آن نوشته (و ترجمه‌ی فارسی آن را ملاحظه خواهید کرد) بیان شده است و محتاج به تکرار نیست. در این مقدمه به بیان مزایا و محسنات طبع جدید و تفاوت‌های آن با طبع اول اکتفا می‌شود.

مقصود از طبع جدید اسرارالتوحید این بوده است که نفع آن عام باشد و هرکس سواد فارسی دارد از هر طبقه و صنف که باشد بتواند از آن استفاده کند و چون طبع روسیه که مأخذ و مبنای این طبع می‌باشد به طرز و اسلوبی بود که به دین مقصود وفا نمی‌کرد، در این طبع طریقه و اسلوبی که وافی به مقصود مزبور می‌باشد اتخاذ و نکات ذیل رعایت شده است:

۱- ژوکوفسکی از دو نسخه خطی که در دست داشته، یکی را متن قرار داده و اختلافات نسخه‌ی دیگر را در ذیل صفحات به طریق حاشیه ثبت کرده و صفحات کتاب را از اعداد و علامات بر ساخته است. این ترتیب به جهاتی که منظور او بوده و از نظر دانشمندان و متتبعین آثار پسندیده و مستحسن است، ولی برای عامه‌ی مردم به جز تفرق حواس و متأمل ماندن در نظم و معنی جمل و عبارات نتیجه‌ای ندارد.

برای رفع این اشکال در این طبع از نسخه‌ی بدل‌هائی که در صحت لفظ و معنی مساوی با متن بود، صرف نظر شده و آنچه به‌طور قطع و وضوح صحیح‌تر از متن می‌نمود، به جای عبارت متن گذارده شده است، تا خوانندگان از مطالب کتاب به سهولت استفاده کنند و در فهم معنی عبارات دچار تردید و تأمل نشوند.

در مورد کلمات و عباراتی که ضبط هر دو نسخه لازم می‌نمود، نسخه‌ی متن در متن و بدل آن در حاشیه (با علامت حرف خ) قید شده است و قسمتی از الفاظ و عبارات متن که نادرست و متزلزل می‌نمود و در نسخه بدل‌های حاشیه هم لفظ و عباراتی که جای آن را بگیرد وجود نداشت، همچنان بر حال خود گذارده شده و در موارد لزوم و امکان بوجه صحیح احتمالی آن در حاشیه (با علامت حرف ظ) اشاره

شده است. و رقم کذا فی الاصل که در ذیل بعضی الفاظ یا عبارات دیده شود علامت آن است که لفظ یا عبارت مزبور تحریف شده و وجه صحیح آن معلوم نیست.

۲- در طبع روسیه فواصل بین عبارات و جملات و مطالب رعایت نشده است، و این طرز کتابت برای عامه که بر قرائت فارسی تسلط کامل ندارد تولید زحمت و اشکال می‌کرد، چه اغلب به واسطه تشخیص ندادن ابتدا و انتهای جمل رشته مطلب را از دست می‌دهند و در ربط معانی و مضامین به یکدیگر فرو می‌مانند. برای رفع این عیب در این طبع، فواصل کاملاً رعایت شده و در موارد لزوم بین جمله‌ها و عبارات نقطه یا ضمه‌ی معکوس و یا خطی کوچک گذارده شده و در حکایات و مطالبی که مشتمل بر قطعات ممتاز می‌باشند، ابتدای هر قطعه در اول سطر قرار داده شده است.

۳- ژوکوفسکی در طبع کتاب رسم‌الخط قدیم را که امروز متروک و منسوخ است محفوظ داشته، و در این طبع به ملاحظه‌ای که سابقاً ذکر شد رسم‌الخط معمول و متداول که عامه بدان می‌باشند اختیار شده است.

برای اطلاع خوانندگان رسم‌الخط اصل کتاب ذیلاً در دو قسم شرح داده می‌شود. (قسم اول) رسم‌الخطهایی که تبدیل شده به قرار ذیل است:
اولاً ب و پ و همچنین چ در نسخه‌ی متن و حاشیه در هر جا به یک نقطه و تفاوت نوشته شده است.

(ثانیاً) کاف و گاف در هر دو نسخه با یک کشیده و بی تفاوت است.
(ثالثاً) در نسخه‌ی حاشیه دال و ذال فارسی مطابق قاعده‌ی مشهور رعایت شده است.

(رابعاً) در بعضی جاها «که» با «کی» نوشته شده است چ این رسم‌الخط در نسخه‌ی متن به‌طور ندرت دیده می‌شود.

(خامساً) در نسخه‌ی متن به‌طور کلی و در نسخه‌ی حاشیه غالباً به جای «آن‌که» و «آن‌چه» و «چنان‌چه» و «بدان‌که» و نظائر آن (آنک) و (آنچ) و (چنانک) و (بدانک) نوشته شده است.

(سادساً) در بعضی جاها به کلمات مختوم بالف در حال اضافه و توصیف به جای یاء، همزه الحاق شده است مانند وادیهای گوناگون و گرماء گرم.

(سابعاً) ماضی نقلی مفرد غایب، گاهی بدون (ها) و متصل به (ست) نوشته شده است، مانند گرفتست و داشتست.

(ثامناً) همزه (است) بعد از حروف (د، ذ، ر، ز، و) حذف شده است مانند (بمروست، استادست و خیرست).

(تاسعاً) دال در آخر جمع مخاطب از ماضی و امر گاهی بدل به تا شده است مانند: نپنداشتید و بگذاریت.

(قسم دوم) رسم الخطهایی که نقل و تقلید شده از این قرار است:
(اولاً) حذف همزه‌ی (است) بعد از الف و بعد از واو ساکن ما قبل مضموم مانند خداست و نکوست.

(ثانیاً) حذف همزه‌ی (این) در کلمات برین، درین، ازیشان و امثال آن.

(ثالثاً) حذف همزه‌ی (او) در کلمات درو، ازو و مانند آن.

(رابعاً) حذف مدّ الف در کلمات ازان، دران، بران، و نظایر آن.

(خامساً) نوشتن یاء به جای همزه در کلمات گویم و بالایی و امثال آن.

۴- در تصحیح کتاب در حین طبع، سعی بسیار به عمل آمده و پس از طبع هم هر صفحه به دقت با نسخه‌ی اصل مقابله و غلطی‌هایی که به واسطه‌ی نواقص کار یا غفلت و سهوکارکنان باقی مانده بود (و اغلب جزئی و بی‌اهمیت است) در جدولی ثبت و به آخر کتاب ملحق شده است، تا هر کس مایل باشد کتاب خود را از روی آن تصحیح کند.

۵- دو نسخه‌ی خطی که ژوکوفسکی در دست داشته است، هر دو ناقص بوده و مشارالیه از مجموع آن دو، نسخه‌ی کاملی از اسرارالتوحید تنظیم کرده است و علامت قسمت‌هایی که بدین تکمیل شده^(۱)، این است که در ذیل صفحات آن،

۱. قسمت‌های مزبور مطابق است با (۱) اواسط صفحه‌ی ۵ تا اواسط صفحه‌ی ۱۳. (۲) اواسط صفحه‌ی ۸۴ تا اواخر صفحه‌ی ۹۵ (۳) ابتدای صفحه‌ی ۱۴۴ تا آخر صفحه‌ی ۱۵۱. (۴) از صفحه‌ی ۳۰۰ تا آخر کتاب.

نسخه بدل‌های معمول دیده نمی‌شود. در این قسمت‌ها مخصوصاً عبارات مترلزل و محذوف الروابط بیشتر وجود دارد و بعضی آن‌ها به‌طوری که گفته شد، بی‌اشاره بوجه صحیح محتمل طبع شده است^(۱). خوانندگان محترم وجود این‌گونه عبارات را بر عدم دقت در تصحیح کتاب حمل نکنند و بعد از آن‌که کتاب خود را از روی غلطنامه و از روی فهرستی که ژوکوفسکی در ضمن مقدمه‌ی خود آورده است اصلاح کردند، مطمئن باشند که در کتاب ایشان عبارت یا کلمه‌ی مخالف متن یا حواشی طبع روسیه وجود ندارد.

فهرست نام‌های اشخاص و امکنه که به آخر کتاب ملحق شده کامل‌تر و صحیح‌تر از فهرست اصل است.

و بعضی کلمات که ژوکوفسکی از اعلام پنداشته و داخل فهرست کرده است، مخصوصاً بر جای خود باقی‌گذارده و در حاشیه توضیح داده شده است، تا خوانندگان به نوع اشتباهانی که ممکن است مستشرقین را در مطالعه و تصحیح کتب فارسی روی دهد پی ببرند.

از ملاحظه‌ی نکات فوق خوانندگان محترم، به‌خوبی ملتفت می‌شوند که مقصود اصلی از طبع اسرارالتوحید استفاده‌ی عمومی طبقات و اشخاص بوده و ناشرین نظر به صنفی خاص از ادبا و عرفا و دانشمندان نداشته‌اند، و امیدوارند که این خدمت ایشان در نظر عموم پسندیده و مقبول آید و ضمناً از صاحبان ذوق و سلیقه درخواست می‌نمایند که هر عیب و نقصی که در این طبع ملاحظه کنند، ایشان را بر آن مطلع سازند، تا در موقع تجدید طبع، رفع آن در نظر گرفته شود.

(احمد بهمنیار)

۱. نمونه‌ی این گونه عبارت از این قرار است و مسلمانی که بخورند (صفحه‌ی ۸۹ سطر ۲۱) بعد از مدتی طیب به طرس شد چون روزها آن‌جا بود (صفحه‌ی ۳۱۳ سطر ۱۱).